
Prispevek sodobnih znanstvenih spoznanj k učinkovitejšemu vodenju kognitivnega intervjuja

Karmen Jereb

Namen prispevka:

Namen tega prispevka je predstaviti nekatere novejše ugotovitve in znanstvena spoznanja o preiskovalnem intervjuvanju, kot jih uporabljajo v tujini. V prispevku je predstavljena izboljšana različica kognitivnega intervjuja (angl. *enhanced cognitive interview* – ECI). Gre za eno najbolj znanih in široko uporabljenih tehnik za pridobivanje informacij od kooperativnih prič in žrtev kaznivih dejanj. V Veliki Britaniji je temelj trenutnega modela preiskovalnega intervjuja PEACE, o njem pa se izobražujejo tako na novo zaposleni policisti kot strokovnjaki za izvajanje intervjujev. Opisana je učinkovitost protokola (veljavnost in točnost pridobljenih informacij), prav tako pa tudi usposabljanje, ki vključuje učenje kognitivnih tehnik. Takšno usposabljanje lahko pripomore k boljšemu nastopu, vodenju in izpraševanju prič ter žrtev kaznivih dejanj.

Metode:

Prispevek je nastal na osnovi integrirane sinteze strokovnih, predvsem pa znanstvenih virov, katerih avtorji so vodilni teoretiki in praktiki na področju preiskovalnega intervjuvanja v svetu.

Ugotovitve:

Kognitivni intervju ostaja ena najboljših praks na tem področju kljub določenim omejitvam, kot so npr. časovna zamudnost, število in kompleksnost razpoložljivih tehnik. Preiskovalni organi potrebujejo poenostavljen in intervjuvancu prijazen protokol, ki vsebuje le preizkušene elemente za izboljšanje spomina ter izvedljiv enoten postopek z manj kognitivne zahtevnosti za izvajalce intervjujev, ki delujejo v vse bolj kompleksnih operativnih okvirih. Pričakujemo lahko, da bo šel razvoj v smeri prilagajanja posameznih tehnik realnim potrebam policije.

Izvirnost/pomembnost prispevka:

Prispevek je namenjen predvsem strokovni javnosti, preiskovalcem, ki opravljajo informativne pogovore, in vodstvu policije, ki lahko spoznanja iz prispevka upoštevajo pri uvajanju sodobnejših in učinkovitejših modelov intervjujev v preiskovalno prakso. Izsledki poudarjajo pomembnost približanja slovenske prakse tujim znanstvenim spoznanjem predvsem v smislu učinkovitejšega in etično sprejemljivejšega modela intervjuvanja.

UDK: 159.9:340.6

Ključne besede: preiskovalni intervju, kognitivni intervju, izboljšani kognitivni intervju

The Contribution of Modern Scientific Findings to More Effective Cognitive Interviewing

Purpose:

The purpose of this paper is to outline some of the recent findings and scientific evidence on investigative interviewing as applied abroad. The paper presents the enhanced version of the cognitive interview (ECI). ECI is one of the best known and most widely used techniques of obtaining information from cooperative witnesses and victims of criminal offences. In the United Kingdom, the CI underpins the current PEACE investigative interview model and is taught to all police recruits and expert interviewers alike. Besides the effectiveness of the protocol (validity and accuracy of obtained information), the aim is to find out whether such training that includes learning cognitive techniques really contributes to better performance, conducting and interviewing of witnesses and victims of criminal offences.

Methods:

The paper is based on the integrated synthesis of expert, especially scientific sources whose authors are leading theoreticians and practitioners in the global field of cognitive interviewing.

Findings:

The cognitive interview remains among the best practices in this field despite certain limitations such as lengthiness, number and complexity of available techniques. Law enforcement agencies need a simplified and interviewee-friendly protocol containing only the proven memory-improving techniques and a feasible uniform procedure with less cognitive demand for interviewers who work in increasingly complex operational contexts. We can expect progress towards the adaptation of individual techniques to the real needs of the police.

Originality/Value:

The paper targets primarily the expert public, investigators performing informative interviews and police leadership that may consider the findings of the paper when introducing more up-to-date and efficient models of interviewing in the investigation practice. The findings emphasise the importance of the approximation of Slovenian practice to foreign scientific findings especially in the sense of a more effective and more ethically acceptable interviewing model.

UDC: 159.9:340.6

Keywords: investigative interview, cognitive interview, enhanced cognitive interview

1 UVOD

Intervjuvanje je verjetno eno izmed najpomembnejših in najpogostejših dejavnosti v preiskovalnem postopku (Milne in Bull, 1999; Oxburgh, Walsh in Milne, 2011). Kljub temu je težko dobiti vpogled, do česa dejansko prihaja v sobi za zaslišanje. Policijski intervjuji pred sedanjim znanstveno utemeljenim pristopom so bili dokaj slabe kakovosti (Memon, Meissner in Fraser, 2010). Raziskovalci so preučevali intervjuje tako, da so se sistematično prebijali skozi posnete intervjuje ameriških in britanskih policistov z žrtvami in pričami kaznivih dejanj. Rezultati niso bili spodbudni, čeprav so bili poučni, saj so pokazali, da so izvajalci intervjujev redno uporabljali slabe tehnike, s katerimi so bodisi zmanjšali količino informacij, ki so jih podale žrtve, bodisi spodbujali žrtve k navajanju napačnih informacij (Fisher, Geiselman in Raymond, 1987; George in Clifford, 1992). Iz raziskave, ki jo je predstavil Fisher et al. (1987), izhaja, da so zaprta vprašanja predstavljala približno 90 % vseh vprašanj. Če se skoraj izključno zanašamo na zaprta vprašanja, nastane več težav: vprašanja navadno vodijo k zelo kratkim odgovorom, odvrtajo priče od navajanja informacij, za katere jih ne prosijo, in spodbujajo priče k ugibanju, tudi če niso prepričane v odgovor. Bolj nedopustna napaka, ki so jo pogosto naredili izvajalci policijskih intervjujev, je bila zastavljanje vprašanj, ki so k nečemu navajala ali kaj sugerirala, ta pa, kot je znano, popačijo spomin prič (Fisher in Geiselman, 1992). Žal so te napake pri intervjuvanju še vedno prisotne, kadar policisti niso primerno usposobljeni (Clark in Milne, 2001; Fisher, 2010; Fisher in Schreiber, 2007). Omenjene napake so še posebej problematične, ker poznamo zaradi raziskav forenzičnih psihologov in drugih znanstvenikov boljše metode opravljanja razgovorov že desetletja. Izboljšanje kritičnega elementa preiskave zahteva bolj profesionalen pristop, ki črpa iz ustreznih znanstvenih spoznanj. V zadnjih treh desetletjih so raziskave znanstvenikov osvetlile nekaj psiholoških načel, ki so temelj procesa intervjuvanja in so oblikovani v učinkovite protokole.

V prispevku se osredotočamo na kognitivni intervju, tako na prvotno (angl. *cognitive interview* – CI) kot na izboljšano različico (angl. *enhanced cognitive interview* – ECI). Kognitivni intervju¹ je oblika preiskovalnega intervjuja, namenjena pridobivanju podatkov od kooperativnih prič in žrtev kaznivih dejanj. Vsebuje tehnike za izboljšanje spomina, s katerimi je možno od prič in žrtev pridobiti številne, podrobne ter verodostojne podatke s prizorišča kaznivega dejanja (Fisher in Geiselman, 1992; Umek, 2012). V kognitivni intervju so vključena znanstvena spoznanja in splošno sprejeta načela komuniciranja, ki jih najdemo tudi v drugih tehnikah, obenem pa vsebuje tudi mnogo edinstvenih prvin (Fisher, 2010). V mnogih svetovnih pravnih sistemih velja za dobro prakso pri preiskovalnih intervjujih. Memon et al. (2010), ki so v metaanalizi pregledali na desetine raziskav s tega področja, menijo, da je kognitivni intervju verjetno ena najuspešnejših novosti v psiholoških ter pravnih raziskavah v zadnjih 25 letih.

1 V Sloveniji se kognitivni intervju v praksi ne uporablja in usposabljanja zanj ne obstajajo. O tehnikah preiskovalnega intervjuja sta pisala in seznanjala policiste kriminalistična psihologa, zaposlena na Fakulteti za varnostne vede Univerze v Mariboru, Umek (2012) in Areh (2012, 2015). Pri izobraževanjih sta opozarjala predvsem na slabosti standardnih policijskih intervjujev in policiste seznanjala z uporabo nekaterih novih znanstvenih spoznanj.

Tako kot pri vsaki tehniki lahko tudi pri kognitivnem intervjuju izpostavimo nekaj omejitev, s katerimi se soočajo preiskovalci. Mnenja policistov o koristnosti nekaterih komponent izboljšanega kognitivnega intervjuja se razlikujejo in se ne ujemajo najbolje z empiričnimi izsledki (Dando, Wilcock in Milne, 2009). Velikokrat mu očitajo, da je zamuden, dolgotrajen, ne samo za priče ali žrtve, ampak tudi za izvajalce same. Poleg tega je znano, da se policisti zaradi časovnih omejitev in kompleksnosti postopkov vedno ne držijo (Dando, Wilcock, Behnke in Milne, 2011; Griffiths in Milne, 2006). Britanski policisti so menili, da je popoln kognitivni intervju včasih težko izvajati (Kebbell, Milne in Wagstaff, 1999). Policisti so v razgovoru z raziskovalci poročali, da intervjuvanci ne razumejo vseh navodil za izboljšanje spomina. V tistem času je še obstajal problem usposabljanja, na kar je opozarjal tudi Kebbell et al. (1999), saj je te težave sedaj mogoče premagati prav z ustreznim usposabljanjem preiskovalcev. V ospredje tega prispevka zato postavljamo naslednji vprašanja: (a) ali z izboljšano različico kognitivnega intervjuja (ECI), ki se uporablja tudi v enem najbolj znanih modelov preiskovalnega intervjuvanja, britanskem modelu PEACE, pridobimo bistveno več veljavnih in točnih informacij, da se priporoča njegova uporaba kljub določenim omejitvam (kot je npr. časovna zamudnost, kar je pogost pomislek preiskovalcev na terenu) in (b) ali način usposabljanja, kot ga uporabljajo v Veliki Britaniji, ki vključuje tudi učenje kognitivnih tehnik, res pripomore k boljšemu nastopu, vodenju in izpraševanju prič ter žrtev kaznivih dejanj. V prispevku obravnavamo tudi nekaj povezanih vprašanj: (a) ali uporabljamo posamezne tehnike kognitivnega intervjuja zmeraj enotno in v celoti ali jih lahko izvajamo tudi neodvisno; (b) kakšen je pomen ustreznega usposabljanja in komunikacije med akademskimi raziskovalci in preiskovalci na terenu ter (c) kakšna so pričakovanja in smernice za v prihodnje – kako se bo razvijal protokol, da bo prijaznejši tako za intervjuvance kot tudi za izvajalce.

Kot ugotavlja Areh (2012), so nekatera znanstvena spoznanja težje uporabna v kontekstu slovenske kazenske zakonodaje, ki natančno opredeljuje postopke zaslišanj, kljub temu pa ni razloga, da ne bi spoznanja iz psihološke prakse pomagala policistom na poti do boljšega vodenja informativnih razgovorov, kjer takih zadržkov ni.

2 MODELI PREISKOVALNIH INTERVJUJEV

2.1 Policijski intervjuji pred sedanjim znanstveno utemeljenim pristopom

Razvoj preiskovalnih intervjujev prehaja v zadnjih dveh desetletjih od psevdoznanstvenih prisilnih zasliševalskih tehnik, katerih cilj je pridobiti priznanje, do iskanja operativno zanimivih informacij s pomočjo protokolov, ki so sodobnejši, učinkovitejši in etično primernejši ter zasnovani na empiričnih, znanstvenih podlagah (Areh, 2015). Po svetu so razvili različne modele v smislu najboljšega pristopa k praktičnemu izvajanju intervjujev, od katerih si nekateri nasprotujejo, nekateri pa se dopolnjujejo. Nekateri modeli niso le brez empirične

podlage, ampak so po mnenju mnogih (Gudjonsson, 2003; Gudjonsson in Pearse, 2011; Kassin, 2008) tudi prisilnega značaja; eden takih modelov je Reidova tehnika, ki je pred nekaj leti izšla v peti izdaji (Inbau, Reid, Buckley in Jayne, 2011). Ta tehnika ima dve fazi. Prva faza je intervju vedenjske analize, pri katerem ni obtoževanja ali prisile in v katerem se med policistom, ki vodi intervju, in osumljencem vzpostavi zaupanje in razvije odnos. Če policist, ki intervju izvaja, meni, da oseba ni odkrita, se začne druga faza, ki vključuje devetstopenjski (zasliševalni) postopek, v katerem lahko preiskovalci tudi zavajajo osumljence glede značaja in moči dokazov proti njim, kar je v drugih modelih intervjuja in pravnih sistemih prepovedano. Kljub temu se ta tehnika še vedno uporablja v številnih, predvsem manj razvitih državah po svetu, pretežno pa v Združenih državah Amerike (Oxburgh et al., 2011). Čeprav jo njeni zagovorniki opisujejo kot učinkovit model za intervjuvanje osumljencev, se uporablja predvsem za pridobivanje priznanj in ni znanstveno utemeljena (Oxburgh et al., 2011).

2.2 Protokoli, osnovani na znanstvenih podlagah

Drugi modeli, kot je model PEACE (mnemotehnični akronim za priporočene faze postopka intervjuja), so se razvili po obsežnem sodelovanju s pravnimi strokovnjaki, raziskovalci in policisti, temeljijo pa na premišljenih psiholoških načelih in vključujejo dva primarna tipa intervjuja: kognitivni intervju in upravljanje pogovora. Model PEACE, ki ga bomo nekoliko podrobneje predstavili posebej, med drugim uporabljajo v Veliki Britaniji, na Novi Zelandiji, v Avstraliji in deloma na Norveškem,² poudarja pa pomen iskanja informacij med intervjujem in ne več toliko pomen priznanj. Ta model pridobivanja informacij je v neposrednem nasprotju s pristopom, ki ima v središču priznanje in ki se uporablja pri metodah zasliševanja, ki jih zagovarja Reid s sodelavci (Oxburgh et al., 2011). Med protokoli, osnovanimi na znanstveni podlagi, so po Fisherjevem (2010) mnenju najbolj znani:

- kognitivni intervju (angl. *Cognitive Interview – CI*) (Geiselman et al., 1984),
- izboljšana različica kognitivnega intervjuja (angl. *Enhanced Cognitive Interview – ECI*) (Fisher in Geiselman, 1992),
- upravljanje pogovora (angl. *Conversation Management*) (Shepherd, 1988),
- Memorandum dobre prakse³ (angl. *Memorandum of Good Practice*) (Home Office, 1992),
- protokol NICHHD (angl. *National Institute of Child Health and Human Development Protocol*) (Sternberg, Lamb, Esplin, Orbach in Hershkowitz, 2002) in
- metoda postopne izbire (angl. *Step-Wise Method*) (Yuille, Hunter, Joffe in Zaparniuk, 1993).

Vsak protokol je sestavljen iz mnogih specifičnih tehnik, ki povečajo količino točnih spominov intervjuvancev in/ali zmanjšujejo količino netočnih spominov

2 Norvežani imajo svojo različico modela, ki se imenuje KREATIV in je zelo podoben PEACE-u (Williamson, Milne in Savage, 2009). Britanski PEACE se uporablja v okviru nekaterih držav Commonwealtha, ki imajo podobno zakonodajo kot Velika Britanija.

3 Ne gre za klasično obliko protokola, pač pa bolj za priporočila o intervjuvanju otrok, predvsem žrtev spolnih zlorab.

(Fisher, 2010). Vsi ti protokoli imajo več skupnih ključnih elementov, med drugim (a) razvijanje odnosa z intervjuvancem, (b) postavljanje predvsem odprtih vprašanj, (c) postavljanje nevtralnih vprašanj in izogibanje vprašanjem, ki k nečemu navajajo ali kaj sugerirajo, ter (d) usmerjanje intervjuja, ki se začne s širšimi vprašanji in se oži na bolj konkretna vprašanja. Navedeni intervjuji so večinoma namenjeni specifični skupini respondentov ali pa poudarjajo enega ali dva skupna elementa. Metoda postopne izbire in protokol NICHHD sta primera, usmerjena predvsem k intervjuvanju otrok, medtem ko je glavni prispevek upravljanja pogovora intervjuvanje osumljencev in nekooperativnih prič. Poleg tega vsaka tehnika poudarja omejeno število elementov: protokol NICHHD poudarja pomen postavljanja vprašanj, ki k ničemur ne navajajo, medtem ko metoda postopne izbire poudarja pristop zoževanja (Fisher, 2010).

V nadaljevanju predstavljamo prvotni kognitivni intervju (CI), njegovo izboljšano različico (ECI) in model PEACE, katerega sestavni del je tudi izboljšana različica kognitivnega intervjuja.

2.3 Kognitivni intervju (CI)

Kognitivni intervju (Geiselman et al., 1984) je najpogostejša in na terenu najširše izvajana metoda intervjuja v kazenskem postopku, kar zadeva pričanje odraslih (Brunel, Py in Launay, 2013; Geiselman in Fisher, 2014; Paulo, Albuquerque in Bull, 2013). Cilj kognitivnega intervjuja je optimiziranje spominjanja prizorov kaznivega dejanja z uporabo strategij obnavljanja spomina prič. S tem povečamo tako količino kot kakovost pridobljenih informacij (Fisher in Geiselman, 1992). Te strategije temeljijo na zakonitostih o delovanju spomina (če poenostavimo: kodiranje – dogodek zaznamo, shranjevanje – mentalni zapis se shrani, priklic – zapis se aktivira, prikliče v spomin) in dejavnikih pozabljanja. Prvotno so originalni kognitivni intervju sestavljale štiri tehnike, ki vključujejo duševno rekonstrukcijo dogodka, spodbujanje poročanja o vseh podrobnostih ne glede na to, ali se zdijo intervjuvancu pomembne ali ne, opisovanje dogajanja z različnih perspektiv in spominjanje v različnih časovnih zaporedjih (Fisher in Geiselman, 1992; Geiselman et al., 1984):

- 1. Navodilo za popolno izpoved** (angl. *report everything instruction*): intervjuvanca spodbujamo k uporabi različnih strategij obnavljanja spominskih informacij: k spominjanju vseh prvin prizorišča kaznivega dejanja, tudi delnih in na videz nepomembnih (intervjuvanec poroča o vsem, česar se spominja).
- 2. Ponovno vzpostavljanje konteksta** (angl. *mental reinstatement of context*): pri tem koraku se konteksta kodiranja in obnavljanja spomina vse bolj prekrivata; intervjuvanca pozovemo, naj ponovno premisli o okoljskem, fizičnem in čustvenem prizorišču. Prosimo ga torej za miselno rekonstrukcijo tako fizične okolice dogodka, ki se ga skuša spomniti, kot subjektivnega stanja zavesti v času dogodka (osebno notranje doživljanje).
- 3. Sprememba perspektive poročanja** (angl. *change perspective instruction*): intervjuvanca spodbujamo, da se dogodka spomni s prostorske in

vizualne perspektive druge prisotne osebe (npr. pričo prosimo, da se postavi v vlogo žrtve in obratno; na ta način dobimo nove podrobnosti, ki se jih prej intervjuvanec morda ni mogel spomniti).

4. **Sprememba vrstnega reda oz. priklic v različnih časovnih zaporedjih** (angl. *change order instruction*): intervjuvanca pozovemo k spominjanju dogodkov v obratnem kronološkem redu (od konca proti začetku) ali drugačni razporeditvi.

Po upoštevanju ugotovitev, ki izhajajo iz delovanja preiskovalcev na terenu, se je iz originalne različice razvil izboljšani kognitivni intervju, ki združuje vsa mnemotehnična navodila, imenovana 'kognitivna', s 'socialno' razširitvijo (Launay in Py, 2015).

2.4 Izboljšani kognitivni intervju (ECI)⁴

Izboljšani kognitivni intervju (Fisher in Geiselman, 1992; Milne in Bull, 1999; Umek, 2012) se od prvotnega razlikuje v več vidikih, kot so: personalizacija intervjuja, nadzor prevzame intervjuvanec (ima aktivno vlogo), uporablja se spraševanje, ki ustreza spraševancu. Poleg tega so uvedli še dodatno vzpostavitev konteksta, kar pomeni, da intervjuvanca spodbujamo k uporabi zbranih spominskih tehnik za aktiviranje in raziskovanje mentalnih podob iz različnih sestavin dogodka, kot so oblačila in predmeti (Launay in Py, 2015). Tehnika mentalnih podob pri ECI pričo ali žrtev vodi k podajanju kratkih, prostih poročil o določenih prvinah prizorišča, kot so oseba, predmet, trenutek v kaznivem dejanju (npr: »v mislih se vrnite k avtomobilu, ohranite podobo v glavi in jo potem podrobno opišite«). Navodili o spremenjenem redu in spremembi perspektive tokrat veljata za dodatna in poljubna pripomočka, ki ju lahko izvajalec intervjuja po lastni presoji uporabi v zaključni fazi intervjuja, ostali dve tehniki prvotnega CI ostaneta (Launay in Py, 2015).

ECI je sestavljen iz devetih faz, ki si sledijo takole (Fisher in Geiselman, 1992; Milne in Bull, 1999)

- **sprejem in personalizacija intervjuja ter vzpostavitev dobrega odnosa** (pozdrav in prilagoditev intervjuja osebi, zmanjšanje napetosti itd.; pred tem je zelo pomembna priprava intervjuja, prostora, razmislek o alternativnih hipotezah itd.),
- **razlaga namena in ciljev intervjuja** (preiskovalni cilji, pričakovana stopnja podrobnosti; pojasnilo, da je časa za pogovor dovolj itd.),
- **začetek proste pripovedi** (neprekinjeno in osredotočeno prosto spominjanje; prenos nadzora nad intervjujem od izvajalca na sogovornika; dejavno poslušanje; besedno in nebesedno obnašanje, spodbujanje, brez dvomov v izpoved itd.),
- **postavljanje vprašanj** (spraševanje, ki je prilagojeno posamezniku; začnemo z odprtimi vprašanji in se pomikamo k bolj specifičnim; upoštevamo duševne predstave sogovornika, uporabljamo mentalne

⁴ V izogib pojmovni zmedbi dodajmo, da je kognitivni intervju, ki ga v teoriji poznamo v Sloveniji, pravzaprav njegova izboljšana različica (ECI), kar je bilo v preteklosti morda premalo poudarjeno.

- podobe; omogočanje premorov; brez ugibanja, sprejemljivost odgovora 'ne vem'; čas za koncentracijo itd.),
- **ponovno in razširjeno spodbujanje priklica** (sprememba časovnega zaporedja, sprememba vidika zaznavanja, osredotočenje na vse čute),
 - **vprašanja, pomembna za preiskavo,**
 - **povzetek** (preiskovalec preveri, ali je intervjuvanca pravilno razumel),
 - **zaključek in poslavljanje** (ni samo formalno dejanje, pač pa pomemben del intervjuja),
 - **ovrednotenje intervjuja** (analiza in ocena kakovosti izvedbe intervjuja omogoča neposredno učenje iz izkušenj in takojšnjo povratno informacijo).

Protokol je zasnovan kot posebna vrsta poglobljenega intervjuja, osredotočenega na miselne procese intervjuvanca. Intervjuvanec poseduje podatke, ki jih preiskovalec nima; ta naj bi mu samo pomagal, da podatke priključ iz spomina. Pomembno je, da so znanstvena načela, ki so v ozadju vsake posamezne tehnike protokola, preiskovalcem predstavljena tako, da ti razumejo, zakaj so učinkovita. Brez take konceptualne razlage bodo imeli kasneje težave, ko se bodo odločali uporabiti določeno tehniko v danem primeru in spreminjati tehniko v posebnih razmerah (npr. pri pogovoru z otroki ali s pričami z zmanjšanimi kognitivnimi sposobnostmi) (Fisher, 2010). Razlago in razumevanje, zakaj tehnika deluje in na kakšnih principih, lahko ponazorimo na primeru: navodilo za popolno izpoved je pomembno, ker so raziskave pokazale, da intervjuvanci poročajo predvsem o podatkih, za katere so prepričani, da so točni, vendar povezava med prepričanostjo in točnostjo ni vselej pozitivna (Fisher in Geiselman, 1992). Zato je pomembno, da intervjuvanci povedo vse, kar o določenem dogodku vedo, ne glede na njihovo prepričanost o točnosti ali pomembnosti; kasneje namreč lahko od druge priče pridobimo nove podatke in s pomočjo drobcev v mozaiku sestavimo celovitejšo sliko, ki pripomore k razjasnitvi kaznivega dejanja. Prav tako je kasneje, ko postavljamo vprašanja, pomembno, da dopustimo intervjuvancu opis dogodkov po vrstnem redu, ki je prilagojen njegovim duševnim podobam (ne sprašujemo po vnaprej pripravljenem načrtu, pač pa ga prilagodimo posamezniku), saj s tem ne zmotimo miselne podobe, ki si jo ustvarja intervjuvanec. Če z vprašanji preskakujemo z ene podobe na drugo, lahko zmanjšamo količino informacij za 20 odstotkov (Fisher in Geiselman, 1992). V Veliki Britaniji je kognitivni intervju temelj trenutnega modela preiskovalnega intervjuja PEACE, o njem pa se izobražujejo tako na novo zaposleni policisti kot strokovnjaki za izvajanje intervjujev.

2.5 PEACE kognitivni intervju

V Veliki Britaniji od leta 1992 izvajajo obsežen program usposabljanja za vse policijske preiskovalce. Osnovni namen je pomagati policistom pri razvijanju poklicnih spretnosti, potrebnih za izvajanje učinkovitega preiskovalnega intervjuja. Učijo jih t. i. upravljanja pogovora z intervjuvanci, ki kažejo več odpora (osumljenci), in izboljšane različice kognitivnega intervjuja za tiste, ki želijo sodelovati (priče in žrtve) (Shepherd, 2007). Cilj preiskovalnega intervjuja

je pridobitev informacij in ne več priznanj. Ta protokol se imenuje PEACE – okrajšava, ki povzema različne faze preiskave kaznivega dejanja (Association of Chief Police Officers of England, Wales and Northern Ireland [ACPO], 2001).⁵

- priprava in načrtovanje (angl. *preparation and planning*),
- vključevanje in razlaganje (angl. *engage and explain*),
- poročilo, podajanje izjave (angl. *account*),
- zaključek (angl. *closure*) in
- ocena intervjuja (angl. *evaluation of the interview*).

V britanskem modelu preiskovalnega intervjuvanja so psihološki pritiski, manipulacije in zavajanje osumljencev nesprejemljivi. Policisti se v odnosu do osumljencev učijo povsem drugačnega pristopa, upravljanja pogovora.⁶ S pomočjo načela vzajemnosti, gradnje konstruktivnega, zaupnega in spoštljivega odnosa ter premišljenega in nepristranskega načina intervjuvanja si prizadevajo pridobiti čim več dejstev, povezanih s kaznivim dejanjem (Shepherd, 2007). Veliko pozornosti posvečajo načrtovanju in pripravi na intervju, učenju komunikacijskih veščin ter kognitivnih tehnik in oceni izvedbe intervjuja. V Veliki Britaniji vsaka policijska enota uporablja kognitivni intervju in upravljanje pogovora, prav vsak policist pa je šolan za tovrstno uporabo. Trenutno policiste v okviru PEACE-a poučujejo o kognitivnem intervjuju z uporabo stebrnega pristopa k usposabljanju za preiskovalni intervju (ACPO, 2001). Usposabljanje za vodenje preiskovalnega intervjuja obsega pet stebrov. Prvi steber je uvod v vodenje intervjujev za nove ali na novo zaposlene policiste. Drugi steber je za bolj izkušene policiste, ki obravnavajo pogosta kazniva dejanja, kot so tatvine in napadi. Tretji steber je namenjen pripravam policistov na obravnavanje hujših in kompleksnih kaznivih dejanj. Vključuje posebne tečaje za intervjuvanje osumljencev, prič ter tistih prič, ki bi bile lahko ranljive ali prestrašene. Četrty steber obravnava spremljanje in nadzor kakovosti intervjujev, peti steber pa uvaja vlogo koordinatorja intervjuja v primerih, ki zadevajo hujša in kompleksna kazniva dejanja (Dando et al., 2011; Griffiths in Milne, 2006). Usposabljanje vsebuje načrtovanje in pripravo na intervjuje, začetno fazo intervjuja, pridobivanje in razjasnjevanje osumljenčevega poročila o zadevnih dogodkih, sklenitev intervjuja in oceno informacij, pridobljenih z intervjujem, ter uspešnosti izvajalca med vodenjem intervjuja; traja pa navadno teden ali več (Dando et al., 2011; Griffiths in Milne, 2006). Med preiskovalci, izvajalci intervjujev, so naredili raziskavo z anketnimi vprašalniki, ki je pokazala, da se glavne tehnike izboljšane različice kognitivnega intervjuja znotraj PEACE-a preiskovalcem zdijo precej ali zelo koristne (Dando et al., 2009; Kebbell et al., 1999). V tistem času je še obstajal problem pomanjkljivega usposabljanja ter neuporabljanja pridobljenega znanja v praksi, kljub temu pa so policisti ocenili ECI kot zelo uporaben preiskovalni protokol. Kateri elementi kognitivnega intervjuja so se zdeli preiskovalcem najučinkovitejši? Kot najkoristnejša se je izkazala 'gradnja odnosa' in 'poročanje o vsem'. Ta močni občutek koristnosti – čeprav je omejen na nekatera navodila ECI in ne vsa – je v premem sorazmerju

5 Za obširnejši opis modela glej Milne in Bull (1999) ter Ord in Shaw (1999). Najobširnejšo raziskavo o učinkovitosti modela sta izvedla Clarke in Milne (2001).

6 Pomemben priročnik o pogovornem upravljanju je napisal Shepherd (2007).

s pogostostjo uporabe, o kateri poročajo tudi drugi avtorji (Launay in Py, 2015). Poleg tega je študija pokazala, da policisti z daljšim stažem pri izvajanju ECI kažejo več gotovosti kot tisti s krajšim stažem.

3 KOGNITIVNI INTERVJU IN NJEGOVA UPORABA

3.1 Novejša spoznanja in empirične raziskave

Številne raziskave po vsem svetu (za metaanalizi glej Köhnken, Milne, Memon in Bull, 1999 ter Memon et al., 2010) so pokazale učinkovitost kognitivnega intervjuja – tako originalne kot izboljšane različice – z različnimi tipi prič (otroki, odraslimi in starejšimi), z različnimi časovnimi presledki od časa storitve kaznivega dejanja do intervjuja (od nekaj minut do nekaj dni, tednov ali let) in z različnimi tipi dogodkov (resnična kazniva dejanja, simulirana kazniva dejanja v živo in na videoposnetkih, nenevarni dogodki v živo, vsakdanja dejanja, nesreče ...) tako v laboratorijskih razmerah kot v dejanskih, čeprav je slednjih precej manj. V metaanalizah so Köhnken et al. (1999) in kasneje še Memon et al. (2010) ugotovili, da gre za metodo, ki daje povprečno do 40 % več verodostojnejših informacij v primerjavi s strukturiranim intervjujem ali standardnim intervjujem, ne da bi to vplivalo na stopnjo točnosti. V dejanskih razmerah, kjer so proučevali intervjuje z resničnimi žrtvami in pričami kaznivih dejanj, so bile narejene le tri študije, in sicer dve v ZDA in ena v Veliki Britaniji (Fisher, Geiselman in Amador, 1989; Fisher in Schrieber, 2007; George in Clifford, 1992, 1996), ki pa sta ravno tako pokazali odlične rezultate (do 55 % več verodostojnejših informacij).

Značilne laboratorijske študije (Searcy, Bartlett, Memon in Swanson, 2001) so bile velikokrat narejene z univerzitetnimi študenti. Navadno jim je bil prikazan videoposnetek simuliranega kaznivega dejanja, nato pa so jih raziskovalci intervjuvali. Po navadi je bila ena skupina študentov intervjuvana s standardnim intervjujem (tehniko primerjanja), pri drugi pa so uporabili kognitivni intervju (CI/ECI). Nato so količino in točnost pridobljenih informacij primerjali med tema dvema oblikama intervjujev. Terenske študije so dokaj podobne, le da so intervjuje vodili policisti z resničnimi pričami. Policisti so bili v teh primerih navadno šolani za uporabo kognitivnega intervjuja. Tako v laboratorijskih kot terenskih študijah so raziskovalci (Dando, Wilcock, Milne in Henry, 2009; Fisher in Schrieber, 2007) ugotovili, da je bilo pri udeležencih, kjer so uporabili CI/ECI, pridobljenih bistveno več veljavnih in točnih informacij. Ta učinek je dokazan pri različnih populacijah (pri otrocih: Akehurst, Milne in Köhnken, 2003; pri otrocih z blažjimi učnimi težavami: Robinson in McGuire, 2006; pri odraslih: Fisher et al., 1989; in pri starejših osebah: Wright in Holliday, 2007). Izvajalcem policijskih intervjujev se zdi ECI najbolj koristen, kadar ga uporabljajo pri odraslih in starejših, manj pa pri osebah z zmanjšanimi kognitivnimi sposobnostmi ali mlajših otrocih (Wheatcroft, Wagstaff in Russell, 2014).

Raziskave so pokazale, da je izboljšana različica kognitivnega intervjuja še posebej učinkovita, kadar je potreben priklic kompleksnejših dogodkov (Geiselman, Fisher, MacKinnon in Holland, 1985; Paulo et al., 2013). Večina kaznivih dejanj je kompleksnih, saj vključujejo enega ali več storilcev, prič in

različnih scenarijev z veliko količino informacij (kakšna so bila oblačila, orožje, reakcije ljudi). ECI je namreč bolj učinkovit pri izboljšanju epizodičnega spomina (npr. priklic okoliščin kaznivega dejanja) kot semantičnega spomina (npr. priklic informacij, ki smo jih študirali in ponavljali za izpit) (Paulo et al., 2013). Policisti in forenzični psihologi so zato za epizodičen spomin seveda bolj zainteresirani pri pričah in žrtvah kaznivih dejanj, saj je, kot rečeno, njihovo spominjanje dogodka pogosto eden ključnih aspektov za preiskovanje kaznivih dejanj (Paulo et al., 2013).

Nekateri avtorji (Geiselman in Fisher, 2014; Walsh in Bull, 2012) trdijo, da lahko ECI pomembno pripomore k psihološkemu zdravju prič (npr. počutijo se stabilnejše, manj travmatizirano, bolj samozavestno po opravljenem intervjuju). Zaradi bolj osebnega odnosa priča občuti, da je preiskovalec pozoren in da mu je mar tako za njene občutke kot za podane informacije. Mnogi so tudi prepričani (Paulo et al., 2013; Umek, 2012; Vallano in Schreiber Compo, 2015), da je prav gradnja odnosa ključna in da neposredno pripomore k boljšemu priklicu in večji količini informacij. Če preiskovalec izkaže skrb za dobrobit priče, bo ta poročala bolje, bistveno pa se bo zmanjšal tudi nivo sekundarne viktimizacije žrtev (Fisher in Geiselman, 1992).

V literaturi o kognitivnem intervjuju se v zadnjih letih veliko ukvarjajo tudi z razvijanjem sklopa pripomočkov, ki vključujejo morebitno koristne vidike, kot so postopek ponovnega vzpostavljanja konteksta s skiciranjem (angl. *Sketch Reinstatement of Context*) in intervjuja, ki ga upravljaš sam (angl. *Self-Administered Interview – SAI*) (Dando et al., 2009). Izkazalo se je, da sta prav ta dva pripomočka zelo koristna pri opravljanju pogovorov z osebami, ki so dovzetne za sugestijo, na kar morajo preiskovalci še posebej paziti (Hope, Gabbert in Fisher, 2011). Intervju, ki ga upravljaš sam, je pisna različica kognitivnega intervjuja v obliki vprašalnika, ki so ga razvili Gabbert, Hope in Fisher (2009). Samostojno vodeni pristop intervjuvanja nudi enostavno in inovativno rešitev, ki pripomore pri pravočasnem zbiranju kakovostnih dokazov, hkrati pa omogoča točen priklic informacij iz spomina in preprečuje izgubo spomina (Gabbert et al., 2009). V raziskavi Gabbertove et al. (2009) so si priče ogledale video posnetek kaznivega dejanja in bile naprošene, da poročajo o vsem, kar so videle. Priče, ki so izpolnile vprašalnik SAI, so navedle 42 % več točnih informacij kot tiste, ki so jih samo prosili, naj povedo čim več o dogodku. Priče, ki opravijo samostojno vodeni intervju, so bolj odporne na zavajajoče učinke izpostavljenosti informacijam po dogodku in v naknadnem kognitivnem intervjuju podajo več informacij. Uporaba tega standardiziranega orodja za pridobivanje pričanj omejuje kakršnekoli »neprimerne« tehnike izpraševanja in zmanjšuje pritisk policije ali drugih izpraševalcev, ki ga priče lahko nenamerno zaznajo (Gabbert et al., 2009).

3.2 Učinkovitost in uporabnost posameznih tehnik ECI

Če povzamemo, koristi kognitivnega intervjuja so potrjevali različni raziskovalci ob različnih populacijah prič in v različnih okoljih; učinek pa je bil vedno znova velik, stabilen in zanesljiv. Čeprav velja za dobro prakso pri preiskovalnih intervjujih s pričami, se mnenja policistov na terenu o koristnosti nekaterih

komponent izboljšanega kognitivnega intervjuja ne ujemajo vselej z raziskavami. Wheatcroft et al. (2014) ugotavljajo, da policisti, ki delajo v kompleksnem operativnem okviru, potrebujejo poenostavljen protokol. Tehnike intervjuvanja je treba obravnavati bolj kot orodja in vedeti je treba, da so nekatera orodja za določen namen primernejša od drugih. Na primer, v preiskovalnem intervjuvanju moramo vedeti, če nekatere vrste vprašanj in protokolov zagotavljajo boljši priklic in več točnih informacij, ki so ali bi lahko bile pomembne za preiskavo. Zanima nas tudi, ali so pridobljene informacije zanesljive (ne glede na to, ali so intervjuvanci v vlogi žrtev, prič ali osumljencev) oziroma ali obstaja možnost, da je bila informacija inducirana (sprožena) s strani preiskovalcev (Oxburgh et al., 2011). Za verodostojnost kazenskega postopka je nadvse pomembno, da so pridobljeni podatki strokovno in procesno neoporečni.

Kognitivni intervju lahko uporabimo tudi v drugačni obliki od prvotno predvidene, tako da damo nekaterim komponentam prednost pred drugimi. V tem kontekstu se delno pokaže zmotno prepričanje, da je treba protokol izvajati kot celoto, ne pa kot zbirko pripomočkov (Geiselman in Fisher, 2014). V odgovor na ta praktični pomislek so znanstveniki začeli oblikovati tudi modificirane in krajše različice ECI, ki še vedno zajamejo večino informacij, zbranih v celotnem kognitivnem intervjuju. Dando et al. (2011) so npr. izdelali spremenjene različice kognitivnega intervjuja, namenjene patroljnim policistom v časovno omejenih situacijah. Ugotovitve so pokazale, da z omejeno različico kognitivnega intervjuja prihranimo veliko časa, učinkovita pa je skoraj enako kot celoten ECI (Dando et al., 2011). Za Geiselman in Fisherja (2014) je to zdrav razvoj v poteku raziskav, katerih namen je večja učinkovitost in občutljivost kognitivnega intervjuja za razmere v resničnem svetu. Čeprav lahko pristop s pomočjo sklopa pripomočkov ponuja koristi, pa ga policisti – pravilno ali zmotno – še vedno vidijo kot omejujoč nabor operativnih tehnik (Wheatcroft et al., 2014).

3.3 Vzroki za redko rabo kognitivnega intervjuja kljub dokazani učinkovitosti

Kognitivni intervju že nekaj časa poučuje oziroma izvaja več policijskih organov in povezanih preiskovalnih organov po vsem svetu (Fisher, 2010). Trenutno mednje med drugimi spadajo:⁷ ameriški FBI, Ministrstvo za domovinsko varnost, Obrambna obveščevalna agencija in več učnih centrov po vseh ZDA; v Kanadi Policijska služba v Calgaryju; Ministrstvo za notranje zadeve Velike Britanije; singapurska policija; ICAC (Hong Kong) itd. Vendar pa je treba za razliko od Velike Britanije v ZDA šele vzpostaviti obširen, usklajen program usposabljanja za kognitivni intervju (Fisher, 2010).

Zakaj torej prihaja do tega, da preiskovalci eno izmed najbolj raziskanih in splošno sprejetih metod za izboljševanje spomina intervjuvancev uporabljajo nedosledno? Delno je odgovor v tem, kako kognitivni intervju in intervjuvance

7 *Angl.: FBI, National Transportation Safety Board, Department of Homeland Security, Federal Law Enforcement Training Center, Defense Intelligence Agency, UK Home Office, Calgary Police Service, Singapore Police Force, ICAC, Hong Kong (Fisher, 2010).*

dojemajo izvajalci intervjujev. Za preiskovalce je to kognitivno zahtevno opravilo (Fisher in Geiselman, 1992; Kebbell et al., 1999), potrebna je precejšnja fleksibilnost v procesu vodenja intervjuja (Clarke in Milne, 2001). Ker menijo, da je nekatere tehnike težje izvajati in so manj uporabne kot druge (Dando et al., 2009; Kebbell et al., 1999), je uporaba pri uniformiranih policistih posebej slaba (Clarke in Milne, 2001). Omenjene raziskave kažejo, da ne glede na izkušnje in/ali stopnjo usposobljenosti policisti postopkov kognitivnega intervjuja ne uporabljajo vedno v celoti, uporabljajo nekatere posamične komponente pogosteje od drugih ali pa komponente, ki se uporabljajo bolj redno, pogosto uporabljajo slabo (Dando et al., 2011).

Včasih se preiskovalni organi zanj ne odločajo tudi zato, ker so tovrstna usposabljanja draga in pogosto povezana s finančnimi in z administrativnimi težavami ter s pomanjkanjem ustreznih učnih kadrov (Fisher, 2010). Preiskovalni organi in izvajalci intervjujev potrebujejo torej poenostavljen ter intervjuvancu prijazen protokol, ki vsebuje le znane, učinkovite in empirično preizkušene elemente za izboljšanje spomina ter izvedljiv enoten postopek, ki prinaša manj kognitivne kompleksnosti in zahtevnosti za izvajalce intervjujev, ki delujejo v vse bolj kompleksnih operativnih okvirih (Wheatcroft et al., 2014).

4 POMEN KOMUNIKACIJE IN USPOSABLJANJA

Ker so preiskovalci bolj vajeni dela z osumljenci kot pa z dobronamernimi pričami, Geiselman in Fisher (2014) menita, da se je spraševanja, prilagojenega posamezniku, najtežje naučiti. Pogosto se tudi pokaže, da mnogi preiskovalci ne uporabljajo pridobljenega znanja v praksi ali pa ne izkoristijo dovolj razpoložljivih znanstvenih spoznanj (Clarke in Milne, 2001; Fisher 2010; Fisher in Schreiber, 2007; Memon, Holley, Milne, Koehnken in Bull, 1994). Rezultat tega je, da delajo enake napake, kot so jih delali pred dvajsetimi ali tridesetimi leti, ko tovrstna znanstvena spoznanja še niso bila tako razširjena.

Do tega prihaja v veliki meri tudi zaradi pomanjkanja ustrezne komunikacije med preiskovalci na terenu in znanstveniki (Fisher, 2010). Na žalost je tudi tako, da o učinkovitosti izboljšane različice obstaja zelo malo uporabnih (aplikativnih) terenskih študij, večje tistih, ki so bile narejene v laboratorijskih pogojih. Posledično preiskovalci na terenu ostajajo brez morebitnih dragocenih rešitev na podlagi teorije, akademiki pa delajo napake, ker izdelujejo študije, ki ne zajamejo pravilno problemov, s katerimi se ukvarjajo preiskovalci (Fisher, 2010). Ker je intervjuvanje tako pomembno, raziskovalci spodbujajo preiskovalne organe, naj bolje izkoristijo znanstvene raziskave, akademike pa, naj študije zasnujejo tako, da bodo imeli pred očmi predvsem uporabo v resničnem svetu. Izboljšanje komunikacije med stroko in akademsko sfero bo močno pripomoglo k doseganju teh ciljev.

Organi pregona po svetu se razlikujejo po količini in vrsti znanj, ki jih dobijo policisti med usposabljanjem za intervju. Po izkušnjah raziskovalcev se lahko ti dejavniki še vedno močno razlikujejo od organa do organa in od policista do policista. Pri službah, ki želijo spodbujati odličnost pri intervjuvanju prič, se zdijo te implikacije jasne; organi odkrivanja in pregona se tudi smiselno navezujejo na ustrezno empirično literaturo. Strokovnjaki se tudi vse bolj strinjajo, da je morda

že napočil čas, da o številu in kompleksnosti tehnik razmišljamo drugače in omogočimo poenostavitev in standardizacijo (Wheatcroft et al., 2014).

V Veliki Britaniji, kjer se vsi policisti učijo tehnik zbiranja izjav med začetnim usposabljanjem PEACE (ki vključuje učenje kognitivnega intervjuja in pogovornega upravljanja), preiskovalci, ki izvajajo intervjuje, ugotavljajo, da uspešna pričevanja ponujajo glavna vodila za pregon in/ali reševanje kazenskega primera. Obenem tudi ocenjujejo, da je pričanje po navadi zelo točno: 73,5 % preiskovalcev ocenjuje, da se priče le redko zmotijo (Launay in Py, 2015). Kljub temu pa se po predstavitvi načeloma preprostega, a novega protokola intervjuvanja nemalokrat zgodi, da preiskovalci še naprej izvajajo intervjuje na isti način kot pred usposabljanjem.

Kaj bi torej še lahko storili izvajalci usposabljanj, da preiskovalci ne bi več zahajali na stara pota? Po izkušnjah strokovnjakov so najbolj kritični elementi uspešnega programa usposabljanja (Fisher, 2010): motiviran udeleženec, razlaga temeljnih načel, konkretni prikazi, praktične vaje, povratne informacije in izobraževanja za osvežitev znanja. Treba je vedeti, da je spreminjanje stališč dolgotrajen proces. Veliko pozornosti je treba nameniti kadrovanju in selekciji, izobraževanju, učenju komunikacijskih in drugih socialnih veščin ter še posebej ovrednotenju postopkov. Brez ustreznega usposabljanja, po katerem bodo policisti razumeli pravičen postopek intervjuvanja in njegov namen, tudi najboljši protokol ne bo deloval dobro.

5 ZAKLJUČEK

Po mnenju dveh priznanih strokovnjakov s področja preiskovalnega intervjuvanja v Veliki Britaniji, Milnove in Bulla (1999), si družba ne more privoščiti slabega preiskovalnega intervjuvanja, saj le-to vpliva na človekovo dojemanje kazenskopravnega sistema ter je tudi vprašljivo s strani pravice. Pravita, da ljudje ne bodo dajali informacij, če ne zaupajo v kakovost tehnik uporabljenih intervjujev. Povedano še vedno nosi aktualno noto, čeprav je bilo pri izvajanju intervjujev od tedaj narejenih mnogo pomembnih izboljšav. Lahko se strinjamo tudi s Fisherjem (2010), pionirjem na področju tovrstnih raziskav onstran Atlantika, ki meni, da smo pri raziskovalni dejavnosti dosegli točko, ko vemo, da s to metodo vsakokrat dobimo več informacij kot s primerljivimi protokoli intervjuvanja; po več kot 100 takšnih študijah ne potrebujemo več preizkusov za potrjevanje, da pokažemo, da protokol deluje pri različnih populacijah prič in pri različnih dogodkih. Raziskovalna skupnost bi torej učinkoviteje uporabila svoje talente, če bi razvila nove elemente (tehnične komponente), ki bi jih dodali k obstoječi metodi, ali pa bi se naučila učinkoviteje prilagajati posamezne tehnike za specifično preiskavo. Gotovo je, kot dodaja Fisher (2010), eno od področij, kjer je še nekaj prostora za prihodnje raziskave, razčlenjevanje tehnik kognitivnega intervjuja z namenom določanja, katere so bolj učinkovite v določenih pogojih intervjuvanja (npr. vrsta kritičnega dogodka, časovne omejitve) ali pri določenih vrstah prič (npr. otrocih, tujcih, različnih kulturah). To bi vsekakor omogočilo učinkovitejšo uporabo posameznih tehnik v vsaki dani situaciji. Za prihodnje raziskave je pomembno poznati omejitve pa tudi prednosti kognitivnega intervjuja za različne populacije in kontekste. Enako pomembno je, da nato ponudimo primerno usposabljanje ter iščemo rešitve za te omejitve.

Avtorja kognitivnega intervjuja Geiselman in Fisher (2014) se v zadnjem obdobju največ ukvarjata z razširitvijo kognitivnega intervjuja na osumljence (angl. *Cognitive Interview for Suspects – CIS*). Tehnika trenutno še ni dovolj raziskovalno preverjena, začetni rezultati pa kažejo, da gre za uporabno orodje pri pridobivanju za preiskavo pomembnih informacij (Geiselman in Fisher, 2014). Avtorja sta pred kratkim tudi ponovno združila moči in v prispevku za *Investigative interviewing: Handbook of best practices* napovedala nekaj prihodnjih smernic. Med najpomembnejša področja napredka naj bi tako spadali (Geiselman in Fisher, 2014): (a) razvijanje programov usposabljanja za preiskovalce, v katerih se bodo učinkoviteje naučili postopkov, (b) racionaliziranje postopkov, tako da jih bodo policisti lahko učinkoviteje uporabljali na terenu, kjer so sredstva pogosto omejena, (c) razvijanje novih tehnik za razširitev kognitivnega intervjuja, (d) izboljššan obseg kognitivnega intervjuja za intervjuvanje osumljencev, (e) raziskovanje njegove uporabnosti v drugih (nekazenskih) preiskavah in (f) spreminjanje in izboljševanje za uporabo pri osebah z različnimi motnjami. Podobnega mnenja so tudi njuni britanski kolegi. Clarke, Milne in Bull (2011) ugotavljajo, da bodo prihodnje generacije raziskovalcev verjetno dosegale napredek v intervjuvanju z dodajanjem novih elementov, ki spodbujajo gradnjo odnosa in spraševanje, prilagojeno posamezniku; več prostora bo namenjenega pomenu kognicije in komunikacije, pa tudi psihološkim procesom med samim procesom intervjuvanja. Trenutni protokoli se bodo torej prilagajali za bolj učinkovito delo s specifičnimi pričami in pogoji intervjuvanja.

Čeprav se intervjuji redno izvajajo in so pomembni pri preiskavah kaznivih dejanj, še vedno ostaja nekaj neznank na to temo. Delno je tako zaradi narave raziskav, pri katerih je v dejansko dogajanje v resničnih preiskovalnih okoliščinah (v sobi za preiskovalni intervju) zelo težko dobiti vpogled, hkrati pa tudi poustvariti v laboratorijskih raziskavah; prav tako težko pa je izvajati nadzorovane raziskave na terenu. To pomanjkanje znanja govori o tem, da pravzaprav ne vemo natančno, kakšne so najboljše prakse intervjuvanja ali nasprotno, katere so tiste slabe prakse (Oxburgh et al., 2011). Kljub vse večji pogostosti v zadnjih 15–20 letih je aplikativnih raziskav še vedno malo, zlasti kadar gre za hujša kazniva dejanja (spolni prestopki, umori in terorizem). V času začetnih raziskav Milnove in Bulla (1999) na temo preiskovalnega intervjuvanja je obstajala v svetu zgolj peščica organov pregona, ki je dovolila znanstvenikom vpogled v intervjuje, sedaj pa se za to odloča čedalje več policij (Oxburgh et al., 2011; Williamson et al., 2009). Avtorje uporabnih (aplikativnih) raziskav je treba torej spodbujati in podpirati, da se bodo lotili več terenskih raziskav z uporabo različnih metodologij, ki dopolnjujejo druge, bolj eksperimentalne ali izrazito teoretično utemeljene raziskave. Šele takrat bo namreč z večjo verjetnostjo znano, kaj so dejanske prednosti in slabosti teh intervjujev (Oxburgh et al., 2011).

V Sloveniji se v zadnjem času s področjem preiskovalne psihologije ukvarja predvsem Areh (2012, 2015), ki je k nam prinesel prva spoznanja o preiskovalnem intervjuju, ki ne pomeni samo zmanjšane tveganja za pridobitev izsiljenih priznanj, pač pa tudi etično sprejemljivejšo obliko intervjuvanja (Clarke in Milne, 2001; Gudjonsson, 2003). Podobno kot drugi vodilni raziskovalci na tem področju je prepričan, da bo znanstveno preverjeno znanje nadomestilo dosedanje

sklepanje na podlagi zdravorazumskih domnev, prav tako bodo tehnike, ki so usmerjene v iskanje informacij in ne več priznanj, čedalje bolj na široko sprejete. Čeprav se je v tujini premik od zasliševalskih tehnik k tehnikam, ki so usmerjene v iskanje informacij, zgodil že pred desetletjem in več, nova spoznanja v slovensko preiskovalno prakso prihajajo izjemno počasi. Zato Areh (2015) opozarja, da je verjetno skrajni čas, da uvedemo podobne standarde preiskovalnega intervjuvanja, kot so to storili Britanci. Ker je osnovni namen razvijanja novih preiskovalnih protokolov prenos preverjenih raziskovalnih spoznanj v prakso in s tem omogočanje pridobivanja bolj verodostojnih informacij ter posledično izboljšanje dela preiskovalnih organov, je smiselno podpreti prizadevanja strokovnjakov forenzične stroke in sistemske rešitve, ki jih predlagajo. Tako kot v Veliki Britaniji bi kazalo tudi pri nas sprejeti zakonsko utemeljene standarde novih modelov zaslišanj in nato oblikovati prakso preiskovalnega intervjuvanja na osnovi empiričnih dognanj.

UPORABLJENI VIRI

- Association of Chief Police Officers of England, Wales and Northern Ireland [ACPO]. (2001). *Investigative interviewing strategy*. Wyboston: National Centre for Policing Excellence.
- Akehurst, L., Milne, R. in Köhnken, G. (2003). The effects of children's age and delay on recall in a cognitive and structured interview. *Psychology, Crime & Law*, 9(1), 97–107.
- Areh, I. (2012). Kratek prikaz evolucije zaslišanja: pot od psevdoznanosti do znanosti. V I. Areh (ur.), *Preiskovalni intervju: nekateri pravni in psihološki vidiki* (str. 101–128). Ljubljana: Tipografija.
- Areh, I. (2015). Preiskovalni intervju – iskanje informacij namesto priznanj. V D. Frangež in B. Slak (ur.), *Osební dokazi v teoriji in praksi* (str. 25–41). Ljubljana: Fakulteta za varnostne vede.
- Brunel, M., Py, J. in Launay, C. (2013). Cost and benefit of a new instruction for the cognitive interview: The open depth instruction. *Psychology, Crime & Law*, 19(10), 845–863.
- Clarke, C. in Milne, R. (2001). *National evaluation of the PEACE investigative interviewing course* (Police Research Award Scheme, PRAS/149). London: Home Office.
- Clarke, C., Milne, R. in Bull, R. (2011). Interviewing suspects of crime: The impact of PEACE training, supervision and the presence of a legal advisor. *Journal Of Investigative Psychology And Offender Profiling*, 8(2), 149–162.
- Dando, C. J., Wilcock, R. in Milne, R. (2009). The cognitive interview: The efficacy of a modified mental reinstatement of context procedure for frontline police investigators. *Applied Cognitive Psychology*, 23(1), 138–147.
- Dando, C. J., Wilcock, R., Behnkle, C. in Milne, R. (2011). Modifying the cognitive interview: Countenancing forensic application by enhancing practicability. *Psychology, Crime & Law*, 17(6), 491–511.
- Dando, C. J., Wilcock, R., Milne, R. in Henry, L. (2009). A modified cognitive interview procedure for frontline police investigators. *Applied Cognitive Psychology*, 23(5), 698–716.

- Fisher, R. P. (2010). Interviewing cooperative witnesses. *Legal And Criminological Psychology*, 15(1), 25–38.
- Fisher, R. P. in Geiselman, R. E. (1992). *Memory-enhancing techniques for investigative interviewing: The cognitive interview*. Springfield: Charles Thomas.
- Fisher, R. P. in Schreiber, N. (2007). Interviewing protocols to improve eyewitness memory. V M. Togli, J. Reed, D. Ross in R. Lindsay (ur.), *The handbook of eyewitness psychology. Vol. 1, Memory for events* (str. 53–80). Mahwah: Erlbaum Associates.
- Fisher, R. P., Geiselman, R. E. in Amador, M. (1989). Field test of the cognitive interview: Enhancing the recollection of the actual victims and witnesses of crime. *Journal of Applied Psychology*, 74(5), 722–727.
- Fisher, R. P., Geiselman, R. E. in Raymond, D. S. (1987). Critical analysis of police interviewing techniques. *Journal of Police Science and Administration*, 15(3), 177–185.
- Geiselman, R. E. in Fisher, R. P. (2014). Interviewing witnesses and victims. V M. St. Yves (ur.), *Investigative interviewing: Handbook of best practices* (str. 29–62). Toronto: Thomson Reuters.
- Geiselman, R. E., Fisher, R. P., MacKinnon, D. P. in Holland, H. L. (1985). Eyewitness memory enhancement in the police interview: Cognitive retrieval mnemonics versus hypnosis. *Journal of Applied Psychology*, 70(2), 401–412.
- Geiselman, R. E., Fisher, R. P., Firstenberg, I., Hutton, L. A., Sullivan, S. J., Avetisain, I. V. et al. (1984). Enhancement of eyewitness memory: An empirical evaluation of the cognitive interview. *Journal of Police Science and Administration*, 12(1), 74–80.
- George, R. C. in Clifford, B. R. (1992). Making the most of witnesses. *Policing*, 8(3), 185–198.
- George, R. C. in Clifford, B. R. (1996). The cognitive interview – does it work? V S. Lloyd-Bostock in G. Davies (ur.), *Psychology, law and criminal justice: International developments in research and practice* (str. 146–154). Oxford: De Gruyter.
- Gabbert, F., Hope, L. in Fisher, R. P. (2009). Protecting eyewitness evidence: Examining the efficacy of a self-administered interview tool. *Law & Human Behavior*, 33(4), 298–307.
- Griffiths, A. in Milne, B. (2006). Will it all end in tiers? Police interviews with suspects in Britain. V T. Williamson in T. Williamson (ur.), *Investigative interviewing: Rights, research, regulation* (str. 167–189). Devon: Willan.
- Gudjonsson, G. H. (2003). *The psychology of interrogations and confessions: A handbook*. Chichester: John Wiley & Sons.
- Gudjonsson, G. H. in Pearse, J. (2011). Suspect interviews and false confessions. *Current Directions in Psychological Science*, 20(1), 33–37.
- Home Office. (1992). *Memorandum of good practice*. London: HMSO.
- Hope, L., Gabbert, F. in Fisher, R. (2011). From laboratory to the street: Capturing witness memory using the self-administered interview. *Legal and Criminological Psychology*, 16(2), 211–226.
- Inbau, F. E., Reid, J. E., Buckley, J. P. in Jayne, B. C. (2011). *Criminal interrogation and confessions* (5th ed.). Gaithersberg: Jones & Bartlett.
- Kassin, S. M. (2008). The psychology of confessions. *Annual Review of Law and Social Science*, 4, 193–217.

- Kebbell, M. R., Milne, R. in Wagstaff, G. F. (1999). The cognitive interview: A survey of its forensic effectiveness. *Psychology, Crime and Law*, 5(1–2), 101–115.
- Köhnken, G., Milne, R., Memon, A. in Bull, R. (1999). A meta-analysis on the effects of the cognitive interview. *Psychology, Crime & Law*, 5(1–2), 3–27.
- Launay, C. in Py, J. (2015). Methods and aims of investigative interviewing of adult witnesses: An analysis of professional practices. *Pratiques psychologiques*, 21(1), 55–70.
- Memon, A., Holley, A., Milne, R., Koehnken, G. in Bull, R. (1994). Towards understanding the effects of interviewer training in evaluating the cognitive interview. *Applied Cognitive Psychology*, 8(7), 641–659.
- Memon, A., Meissner, C. A. in Fraser, J. (2010). The cognitive interview: A meta-analytic review and study space analysis of the past 25 years. *Psychology, Public Policy, and Law*, 16(4), 340–372.
- Milne, R. in Bull, R. (1999). *Investigative interviewing: Psychology and practice*. Chichester: Wiley.
- Ord, B. in Shaw, G. (1999). *Investigative interviewing explained: The operational guide to practical interviewing skills*. Surrey: The New Police Bookshop.
- Oxburgh, G. E., Walsh, D. in Milne, B. (2011). The importance of applied research in investigative interviewing: A real-life perspective. *Journal of Investigative Psychology & Offender Profiling*, 8(2), 105–109.
- Paulo, R. M., Albuquerque, P. B. in Bull, R. (2013). The enhanced cognitive interview: Towards a better use and understanding of this procedure. *International Journal of Police Science & Management*, 15(3), 190–199.
- Robinson, J. in McGuire, J. (2006). Suggestibility and children with mild learning disabilities: The use of the cognitive interview. *Psychology, Crime & Law*, 12(5), 537–556.
- Searcy, J. H., Bartlett, J. C., Memon, A. in Swanson, K. (2001). Aging and lineup performance at long retention intervals: Effects of metamemory and context reinstatement. *Journal of Applied Psychology*, 86(2), 207–214.
- Shepherd, E. (1988). Developing interview skills. V P. Southgate (ur.), *New directions in police training* (str. 170–188). London: HMSO.
- Shepherd, E. (2007). *Investigative interviewing: The conversation management approach*. Oxford: Oxford University Press.
- Sternberg, K. J., Lamb, M. E., Esplin, P.W., Orbach, Y. in Hershkowitz, I. (2002). Using a structured protocol to improve the quality of investigative interviews. V M. Eisen, J. Quas in G. Goodman (ur.), *Memory and suggestibility in the forensic interview* (str. 409–436). Mahwah: Lawrence Erlbaum Associates.
- Umek, P. (2012). Kognitivni intervju. V I. Areh (ur.), *Preiskovalni intervju: nekateri pravni in psihološki vidiki* (str. 101–128). Ljubljana: Tipografija.
- Vallano, J. P. in Schreiber Compo, N. (2015). Rapport-building with cooperative witnesses and criminal suspects: A theoretical and empirical review. *Psychology, Public Policy, and Law*, 21(1), 85–99.
- Walsh, D. in Bull, R. (2012). How do interviewers attempt to overcome suspects' denials? *Psychiatry, Psychology & Law*, 19(2), 151–168.
- Wheatcroft, J. M., Wagstaff, G. F. in Russell, K. (2014). Specialist police interviewer perceptions of the enhanced cognitive interview: Usefulness, confidence and witness reliability. *Police Practice & Research*, 15(6), 505–518.

- Williamson, T., Milne, B. in Savage, S. P. (2009). *International developments in investigative interviewing*. Cullompton: Willan.
- Wright, A. M., in Holliday, R. E. (2007). Enhancing the recall of young, young-old, and old-old adults with cognitive interviews. *Applied Cognitive Psychology*, 21(1), 19–43.
- Yuille, J. C., Hunter, R., Joffe, R. in Zaparniuk, J. (1993) Interviewing children in sexual abuse cases. V G. S. Goodman in B. L. Bottoms (ur.), *Child victims, child witnesses: Understanding and improving testimony* (str. 95–115). New York: Guildford.

O avtorici:

Karmen Jereb, magistrica varstvoslovja in doktorska študentka na Oddelku za psihologijo Filozofske fakultete Univerze v Ljubljani.⁸
E-mail: carmen.jereb@gmail.com

⁸ Doktorski študij je delno sofinancirala Evropska unija, in sicer iz Evropskega socialnega sklada. Sofinanciranje se izvaja v okviru Operativnega programa razvoja človeških virov za obdobje 2007–2013, 1. razvojne prioritete Spodbujanje podjetništva in prilagodljivosti; prednostne usmeritve_1. 3: Štipendijske sheme.